

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA IJTIMOIIY INSTITUTLARNING ROLI

Shaydo Tojiboyeva Sherzod qizi

*Sotsiologiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi O'zbekiston Milliy
universiteti,
Toshkent, O'zbekiston*

Annotatsiya

Ushbu maqolada jamiyat taraqqiyotida ijtimoiy institutlarning tutgan o'rni va ahamiyati sotsiologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Ijtimoiy institutlar — oila, ta'lim, davlat, iqtisodiyot, din va madaniyat kabi tuzilmalar jamiyatning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlovchi asosiy mexanizmlar sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada institutlarning ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, shaxs ijtimoiylashuvi, ijtimoiy nazorat va qadriyatlarni shakllantirishdagi vazifalari yoritiladi. Shuningdek, globallashuv va modernizatsiya sharoitida ijtimoiy institutlarda yuz berayotgan o'zgarishlar va ularning jamiyat rivojiga ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy institutlarning jamiyat taraqqiyotidagi muhim strategik omil ekanligini asoslashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy institutlar, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiylashuv, ijtimoiy nazorat, barqarorlik, modernizatsiya, globallashuv, qadriyatlar tizimi, sotsiologik tahlil.

Abstract

This article analyzes the role and importance of social institutions in the development of society from a sociological point of view. Social institutions - structures such as family, education, state, economy, religion and culture - are considered as the main mechanisms that ensure the stable functioning of society.

The article highlights the functions of institutions in regulating social relations, socialization of the individual, social control and the formation of values. It also reveals the changes taking place in social institutions in the context of globalization and modernization and their impact on the development of society. The results of the study serve to substantiate the fact that social institutions are an important strategic factor in the development of society.

Keywords: social development, social institutions, social relations, socialization, social control, stability, modernization, globalization, value system, sociological analysis.

Абстрактный

В данной статье анализируется роль и значение социальных институтов в развитии общества с социологической точки зрения. Социальные институты — структуры, такие как семья, образование, государство, экономика, религия и культура, — рассматриваются как основные механизмы, обеспечивающие стабильное функционирование общества. В статье освещаются функции институтов в регулировании социальных отношений, социализации личности, социальном контроле и формировании ценностей. Также раскрываются изменения, происходящие в социальных институтах в контексте глобализации и модернизации, и их влияние на развитие общества. Результаты исследования служат подтверждением того факта, что социальные институты являются важным стратегическим фактором в развитии общества.

Ключевые слова: социальное развитие, социальные институты, социальные отношения, социализация, социальный контроль, стабильность, модернизация, глобализация, система ценностей, социологический анализ.

Sotsiologiyada ijtimoiy institutlar deganda jamiyat a'zolarining muhim ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi, tarixan shakllangan, barqaror me'yorlar,

qoidalar va ijtimoiy rollar majmui tushuniladi. Oila, ta'lim, davlat, iqtisodiyot, din, madaniyat kabi institutlar jamiyatning asosiy tayanch ustunlari bo'lib, ularning har biri muayyan ijtimoiy vazifani bajaradi. Ushbu institutlar orqali jamiyat ichidagi munosabatlar tartibga solinadi, ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi va ijtimoiy qadriyatlar avloddan avlodga uzatiladi.

Ijtimoiy institutlar — bu jamiyatda ijtimoiy hayotni tartibga soluvchi, odat-an'analar, normalar va rollar tizimidan tashkil topgan barqaror ijtimoiy tuzilmalar bo'lib, ular jamiyatning asosiy ehtiyojlarini qondirish, tartibni saqlash va ijtimoiy hayotni davom ettirishga xizmat qiladi.[1]

Sotsiologik olim Gerbert Spenser jamiyatni ijtimoiy organizm sifatida talqin qilib, ijtimoiy institutlarni uning hayotiy funksiyalarini bajaruvchi tarkibiy qismlar deb hisoblaydi. Uning fikricha, institutlar jamiyat taraqqiyoti jarayonida evolyutsion tarzda shakllanadi va barqarorlikni ta'minlaydi.

Spenserga ko'ra, oila, siyosiy, diniy, iqtisodiy va marosim institutlari jamiyat hayotida muayyan funksiyalarni bajaradi. Har bir institut jamiyat barqarorligini saqlashga xizmat qiladi va ijtimoiy tizimning uzluksiz faoliyatini ta'minlaydi. Masalan, oila instituti avlodlar davomiyligini va ijtimoiylashuvni ta'minlasa, siyosiy institutlar boshqaruv va tartibni, iqtisodiy institutlar esa moddiy ehtiyojlarning qondirilishini ta'minlaydi.

Shuningdek, Spenser ijtimoiy institutlar jamiyat taraqqiyoti jarayonida o'zgarib borishini ta'kidlaydi. Jamiyat rivojlangan sari institutlar ham murakkablashadi, ularning vazifalari aniqroq ajralib chiqadi va o'zaro bog'liqligi kuchayadi. U institutlarning majburiy bosim ostida emas, balki tabiiy evolyutsiya asosida rivojlanishini jamiyat taraqqiyotining muhim sharti deb hisoblaydi.[2]

E.Dyurkgeym ijtimoiy institutlarni jamiyatning barqarorligi va birligini ta'minlovchi asosiy mexanizmlar sifatida talqin qiladi. U sotsiologiyada "ijtimoiy

fakt” tushunchasini asoslab, ijtimoiy institutlarni shaxsdan mustaqil ravishda mavjud bo‘ladigan va shaxs xulq-atvoriga majburiy ta’sir ko‘rsatadigan ijtimoiy hodisalar deb hisoblaydi. Dyurkgeymga ko‘ra, ijtimoiy institutlar alohida shaxslar xohishidan qat’i nazar, jamiyat tomonidan yaratiladi va ijtimoiy hayotni tartibga soladi. Dyurkgeym ijtimoiy institutlarning zaiflashuvi jamiyatda anomiya holatining yuzaga kelishiga olib kelishini ta’kidlaydi. Anomiya — bu ijtimoiy me’yorlarning buzilishi yoki zaiflashuvi bo‘lib, natijada jamiyatda tartibsizlik, ijtimoiy muammolar va shaxsiy inqirozlar kuchayadi. Shu sababli Dyurkgeym ijtimoiy institutlarning mustahkamligi jamiyat barqarorligi va taraqqiyotining muhim sharti ekanini asoslab beradi.[3]

Ijtimoiy institutlarning jamiyat rivojidadagi roli, avvalo, ularning bajaradigan vazifalari orqali namoyon bo‘ladi.

Birinchidan, ular ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish funksiyasini bajaradi. Me’yor va qoidalar orqali jamiyat a’zolarining xulq-atvori boshqariladi, ijtimoiy tartib saqlanadi.

Ikkinchidan, ijtimoiy institutlar shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida muhim o‘rin tutadi. Masalan, oila va ta’lim institutlari shaxsda ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me’yorlar va ijtimoiy mas’uliyat hissini shakllantiradi.

Uchinchidan, ijtimoiy institutlar ijtimoiy nazoratni amalga oshiradi. Jamiyat tomonidan qabul qilingan me’yorlarga amal qilinishi rag‘batlantiriladi, ularga zid xatti-harakatlar esa ma’lum darajada cheklanadi.

Globallashuv, raqamlashtirish va modernizatsiya jarayonlari ijtimoiy institutlar faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. An’anaviy institutlar yangi sharoitga moslashishga majbur bo‘lmoqda. Masalan, oilaviy munosabatlarda yangi ijtimoiy rollar paydo bo‘lmoqda, ta’lim tizimida masofaviy va raqamli ta’lim shakllari kengaymoqda. Ushbu o‘zgarishlar jamiyat taraqqiyotiga yangi imkoniyatlar bilan

birga muayyan muammolarni ham olib kelmoqda. Shu sababli ijtimoiy institutlarning moslashuvchanligi va samaradorligi jamiyat rivojida hal qiluvchi omilga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ¹ <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/>
2. ¹ Spenser G. Sotsiologiya tamoyillari (The Principles of Sociology). — London, 1898. — 1-jild
3. ¹ Dyurkgeym E. Education and Sociology. — New York: Free Press, 1956.